

Marina Garcés: «Ser feliç és sentir-te capaç d'espifiar-la»

La filòsofa diu que «a la gent que li agrada estar sola se la veu perillosa»

A la recerca de la felicitat. Aquest és el títol i el nord de la segona edició del VilaPensa (<http://vilapensa.cat/>), el festival de pensament que se celebra a Vilafranca del Penedès del 2 al 7 d'abril. La programació és amplíssima (la podeu consultar aquí <http://vilapensa.cat/programa/>), i aprofito que la filòsofa Marina Garcés (<http://vilapensa.cat/programa/>) (Barcelona, 1973) hi participarà el dimecres 3 (a les 20:00 a l'auditori del Vinseum), per conversar-hi i posar sobre la taula, així d'entrada, allò que hi ha darrere el títol de la seva xerrada, la por a la felicitat.

Foto: Jordi Jon Pardo

Què és la felicitat?

La felicitat no crec que tingui, com quasi cap paraula important, una definició única, més aviat dona nom a una aspiració que tenim els humans d'orientar-nos cap a una vida bona, digna, que ens fa sentir bé. Que relaciona allò que considerem bo amb allò que aspirem a viure. Per tant, no hi ha una fórmula única, encara que hi hagi alguns poders que ens vulguin imposar determinades idees de felicitat. Hi ha sentits diversos de la felicitat i, per tant, formes diverses de vida.

La felicitat que ens venen sembla que sigui com el motlle: has de tenir èxit, aconseguir tal, riure molt. I quan ho compleixes tot, et sents estafat, perquè estàs buit.

Vivim en una societat en què la invocació de la felicitat funciona com una imposició, depèn d'un tipus de representació molt estret del que és la vida, d'aquestes xarxes socials on tota l'estona sortim somrient, o fent mil coses, o tenint molts amics, o anant a menjar plats estranys a tot arreu. On hem d'estar explicant la vida com una mena d'aventura plena de projectes, de novetats, i on hem d'amagar allò que ens entristeix, que no ens fa sentir bé, que ens enfada o que ens frustra, perquè ens penalitza. Sembla que les coses no ens surtin prou bé si no ens mostrem prou feliços davant del món. Això està funcionant així, i darrere hi ha una concepció absolutament neoliberal de la vida, en què la felicitat funciona com un indicador més d'èxit. Per això tots fem veure que som molt feliços.

Necessitem ser triomfadors?

Sí, és aquest triomf que no només es mesura en èxit econòmic o material, sinó que ens fa persones més vàlides que d'altres davant dels altres. I, fins i tot, ens converteix en persones que podem mobilitzar l'enveja dels altres.

És una felicitat de cara a la galeria.

Aquesta dictadura de la felicitat el que entén és que som individus que competim amb els altres en tots els aspectes de la vida: el del treball, però també en aquells més íntims i personals.

S'ha canviat compartir per competir?

Exacte, hi ha altres idees de la felicitat que situen l'aspiració a la vida bona en el conjunt de relacions personals, afectives, materials i culturals, que fan que tinguem cura, els uns amb els altres, de les condicions per a una vida bona. Per tant, és una concepció més relacional de la felicitat.

Vivim en una societat individualista que no suporta la soledat.

La soledat és un factor de felicitat que pot ser molt important. L'aïllament ens fa febles, infeliços, fràgils i ens posa en posició d'haver de competir els uns amb els altres. Fins i tot l'aïllament molt comunicat, perquè avui dia estem molt aïllats a l'hora d'afrontar les grans decisions de la vida i, alhora, estem permanentment comunicats, exposats, amb vides transparents i intimitats totalment bolcades a la xarxa. Però això no trenca l'aïllament: el fa públic. Les fotos d'Instagram o les finestretes de qualsevol xarxa social són la imatge de l'aïllament intensament comunicat. La soledat és una altra cosa: el goig de poder estar amb un mateix sense dependre d'aquestes relacions subordinades al reconeixement de l'altre. Per això es combat tant la soledat en la nostra societat. A la gent que li agrada estar sola se la veu perillosa.

Viatjo sola cada any i hi ha qui em mira com si no tingués amics.

O fa pena: pobreta, que està sola. Ja s'està considerant que aquella persona no se'n surt, no té amics, no té vida pública. O és inquietant, perquè una persona que gaudeix de la soledat és menys dominable. Qui s'apropia de la possibilitat d'estar amb un mateix és molt més capaç de relacionar-se lliurement amb els altres, de gaudir de la companyia i d'oferir-los vida, afectes i suport.

A vegades penso que ens aferrem molt a les parelles, a les persones, als llocs, a les èpoques de la vida.

Apuntes a un altre aspecte: l'esperit possessiu ens fa molt infeliços. Les passions dominadores passen per la pulsio possessiva sobre els altres, les coses, els projectes, el futur. Ha de ser meu per poder-ho gaudir: una persona, un projecte de vida, un espai de treball. Fins i tot en projectes col·lectius hi ha qui necessita establir relacions de possessió per sentir-se segur, reconegut, en el

seu lloc. És una pulsíó que fa mal a totes bandes: a qui necessita posseir i a qui pateix les relacions de possessió.

De què ens hauríem de deslliurar?

Les pors són el motor últim de moltes d'aquestes actituds: de la sobreexposició que busca reconeixement, de la possessió que busca domini i seguretat sobre l'altre o el temps o el futur, o d'aquesta necessitat de mostrar-se eternament feliç. Són diferents màscares per estar en la por sense enfrontar-la. El treball de la felicitat és aquesta capacitat que tenim de desfer les nostres pors, que no vol dir negar-les.

Compartir-les?

Per travessar-les i desfer-les. Amb la paraula, l'afecte, la carícia, la cultura, el projecte de vida. Hem construït moltes maneres perquè la por no ens domini i no se'ns pugui dominar fent servir les nostres pors, que és el que el poder, des dels religiosos fins als polítics, han sabut fer molt bé. Els poders manipulen molt bé les nostres pors: ens ofereixen uns determinats codis del que és una vida exitosa, feliç, plena, i el que fan en realitat és conduir les nostres pors perquè ens orientin. Ens hem de deslliurar de la possibilitat de ser dominats per les nostres pors i a través de les nostres pors.

Llavors, una manera de ser feliços és plantant cara a les nostres pors?

Crec que sí.

És alliberador: quan ho faig, penso que el que semblava una mena de monstre és petitíssim.

Sí. I la felicitat no és un estat, no és un lloc d'arribada, sinó una possibilitat permanent de viure bé la vida. De poder-la orientar cap a una vida més bona. Alliberar-nos de les pors és la condició fonamental.

Per vida bona hi ha qui entendria tenir una vida amable. Però també cal passar per la intempèrie.

Seria la possibilitat de relacionar-nos amb aquell viure que ens fa bona la vida. No només suportable, reproduïble, dominable, sinó bona. De nou: allò que fa bona la vida no és una sola definició, és allò que ens vincula amb la persecució d'una vida bona. Pels grecs això va molt lligat a la virtut: una vida virtuosa és una vida bona. Què ha passat? Que, al llarg de la modernitat, s'ha anat colonitzant el món i les vides a través del capitalisme i de les representacions de la vida bona com una vida pròspera, de progrés, de creixement econòmic. S'ha confós vida bona amb vida millor, amb allò que tant hem sentit: "que els nostres fills visquin millor que nosaltres", lligant-la a la idea de creixement econòmic i de benestar material. El capitalisme, en les societats modernes, defineix la vida bona com aquella que genera prosperitat econòmica pel nombre més gran de persones possibles. Per això ara ens omplim de pors, perquè hem acceptat que els nostres fills ja no viuran millor que els nostres pares. Això trenca una idea de felicitat. Però aquesta és realment la felicitat que volem? Que siguem cada vegada més rics? Aquesta concepció acumulativa de la felicitat és la que ens fa profundament infeliços.

Vivim contínuament espantats. Quines són les pors que ens paralitzen més?

Que s'ha trencat aquest horitzó de progrés i de vida millor, entesa en termes de prosperitat econòmica. Aquella idea que anem a pitjor, perquè s'ha tocat un sostre i uns límits del creixement econòmic mundial i d'una concepció del món com a lloc on realitzar tots els somnis de grandesa de la humanitat. Això no només no és possible, perquè els recursos del planeta no ho permeten, sinó que aquests mateixos somnis han amagat que s'havien construït sobre el sofriment, l'explotació, l'esclavitud i l'espoliació de gran part de les poblacions i dels recursos del món. Els nostres somnis

de felicitat estaven construïts sobre grans canteres de sofriment i destrucció. Això, que sembla molt abstracte, és el que es tradueix en pors concretes en cadascú de nosaltres: de què viuré, de què treballaré, ens posarem tots malalts o ja ho estem. Tots aquests temes estan travessats de la mateixa por: no sabem imaginar el futur.

I necessitem imaginar-lo.

El que no sé si necessitem imaginar-lo de la manera com ho hem fet fins ara: des d'una línia recta, en què tant les narracions de progrés com de salvació com de felicitat estan allà davant. Potser el futur no és això, sinó fer que el present sigui vivible, que sigui un espai i un temps on puguem sentir-nos capaços de desplegar possibilitats de vida. El compromís amb el present és el que genera futurs, en plural, perquè no n'hi ha un sol. El que sí que hi pot haver, si seguim així, és un sol no-futur.

Ens hem cregut molt que hi ha una única manera de viure. Podem ser moltes més coses.

Se segueix imposant una sola manera d'imaginar la vida feliç: hiperactivitat, hipercomunicació, molts projectes, moltes coses. Abans, potser, hi havia un imaginari més estable de la vida feliç: casar-se, tenir fills, tenir una feina per tota la vida.

La por a la felicitat té a veure amb la por a ser lliures?

El títol de la conferència que faré al VilaPensa (<http://vilapensa.cat/>) el vaig posar reprenent el títol d'Erich Fromm (<https://www.catorze.cat/noticia/5808/erich/fromm/som/fem>) sobre la por a la llibertat. Van íntimament relacionades: la llibertat no és estar davant d'un full en blanc, d'un menú d'opcions, sinó que és la possibilitat de viure lliurement les relacions que ens travessen. Això implica acceptar que el sentit del que vivim no està predeterminat, sinó que el podem transformar, i això fa por.

És fer-nos nostra la vida.

Que no és la por a triar. Fa poc vaig estar en una xerrada amb estudiants de batxillerat, estan en una edat en què han de triar què estudiaran, quan se n'aniran de casa, encara no tenen una parella o no la imaginem, i sembla que ho hagin de triar tot. Els vaig fer escriure en un full quina és la por que ara afecta més les seves vides, i moltes eren no encertar el camí. En aquesta edat és normal, perquè tot està codificat perquè sembli que estiguin a punt de saltar al món. Però la vida no és això. Ni tan sols a segon de batxillerat. Pots començar a estudiar una cosa i, si no està encertada, una altra i una altra i una altra. Els aprenentatges són continus, perquè la vida és estar sempre en un camí d'aprenentatge.

Però l'error està molt penalitzat.

Sí, està penalitzat equivocar-se, no encertar-la, tornar a començar. Ser feliç no és encertar-la, és sentir-te capaç d'espifiar-la.

Permetre'ns equivocar-nos per no acabar paralyzats.

Sí.

Quan treballava de mestra veia nens amb deu anys que deien que no sabien dibuixar. Què ha passat abans perquè diguin això?

És terrible. Ja incorporem aquest codi autolapabilitzador si no l'encertem prou, si no som prou resolutius, si no tenim projectes prou clars. Si dubtem: dubtar avui dia està penalitzat. Pots fer deu coses alhora, però no dubtis. Dubtar és quedar-se en suspensió de tant en tant, no és un dubte escèptic. És tartamudejar, és no saber què dir, no saber què estudiar. El no saber, que per mi és

una condició importantíssima de la vida. Em fa pànic qualsevol persona que sempre ho sap tot.

Vaig entrevistar la Carme Rusalleda i reivindicava, entre tanta pedanteria, la importància de dir "no ho sé" quan no ho saps.

El no saber implica interrompre processos de la vida. No acabar tots els projectes.

És tenir aquesta distància amb la vida.

És molt important. No és la distància escèptica de "jo no m'embruto", al contrari: és la d'anar i venir, que els camins no estan traçats, i, per tant, cal mirar-se les coses des de diferents angles i de diferents maneres, i això vol dir tenir recursos, criteris, preguntar a un altre. Que per això serveix la cultura: no per saber moltes coses, sinó per poder-ne no-saber moltes.

Quin paper hi juga, l'amor?

L'amor és una qualitat de les nostres relacions, és una paraula molt capturada per l'amor romàntic, de parella. I hi ha vides plenes d'amor sense parella. Per mi una conducta amorosa és aquella que tracta bé allò amb què es relaciona, i dic allò perquè no són només les persones, l'amor ho és també per les coses, els entorns, els sentits. Aprendre a estimar és aprendre a apreciar, i cap valor no és arbitrari: cal discriminar què ens fa bé i què ens fa mal per apreciar una persona, un llibre, una feina. Aquesta capacitat d'estimar, en el sentit d'aprendre a valorar, a apreciar i també a rebutjar allò que no ens fa bé, és l'aprenentatge de l'amor.

George Bernard Shaw

(<https://www.catorze.cat/noticia/3614/george/bernard/shaw/coneixements/falsos>) deia: "Hi ha dues catàstrofes a l'existència: la primera, quan els nostres desitjos no són satisfets, i la segona, quan ho són". És qüestió de desitjar el que tenim?

M'agrada molt Gilles Deleuze, un filòsof que per a mi és un referent i que té tota una filosofia del desig molt interessant, en què desconnecta la idea de desig de la de satisfacció. Tenim una idea de desig com de manca, com un forat que s'ha d'omplir: si se satisfà, és un desig acomplert, si no, no. Diu que el desig és un motor creatiu en el sentit que genera possibilitats de vida, de transformació de nosaltres mateixos. Per tant, el seu objectiu no és la satisfacció, sinó la creació de vida. No existeix el desig insatisfet. Una vida insatisfeta és aquella que no desitja, que només o consumeix o rebutja o adquireix o es frustra. Perceps ràpidament quines persones són capaces de desitjar i quines han perdut el desig.

Són persones passives?

No, poden ser molt actives. Vivim en una societat hiperactiva en què el desig està molt mort. No pensem de fer coses, però sense desig.

Que trist.

Sí, ho percebo molt en entorns a vegades propers, de gent que fa coses.

Falta preguntar-nos què ens mou a fer el que fem?

Sí, quin desig mou això, i a vegades costa trobar-lo.

Hauríem de tornar al fer poc però amb sentit?

La idea de decreixement no només econòmic, sinó existencial, vital, personal, és molt important. No fer abans que fer sense sentit. De fet, potser no és tant una qüestió quantitativa, fer més o fer menys, sinó guardar-se sempre la possibilitat de no fer, abans que fer coses sense sentit.

És molt complicat, anem tan atabalats.

Però és molt important, perquè és un poder, com la soledat. És la figura famosa del Bartleby, tan emblemàtica a la literatura. És un poder que dona autonomia: si puc no fer abans que fer, allò que faci tindrà les seves raons, el seu sentit, la seva necessitat, fins i tot la seva urgència. Però la possibilitat sempre de poder no fer una cosa fa que realment siguem lliures.

És fugir d'una vida automàtica.

Trenca el justificar-nos a través de l'activitat, de l'acumulació de projectes.

Vivim, sembla que la vida no s'hagi d'acabar mai, fins que algú proper mor i, tot d'una, tot sembla absurd, però el món segueix girant. Què hi venim a fer, aquí?

Quan parlem de la llibertat amb els joves hi ha un moment que ho tallo i els pregunto: t'han preguntat si volies néixer? Si volies ser fill dels teus pares? Si volies tenir l'estatura que tens? Si volies parlar la llengua que parles? Si volies néixer l'any que vas néixer? Oi que tot això no ha estat un acte lliure? Partim de condicions radicalment atzaroses i imposades. La vida te la donen sense preguntar-te res. A partir d'aquí, què hem vingut a fer? Entomar-la. Per tant, a rebre una possibilitat. Les maneres com la rebem són els camins de la vida: de manera possessiva: farà el meu patrimoni, el meu nom; generosa: rebre per compartir; d'espantada: viure amb por allò que no hem triat. De moltes maneres. Tot això que fem ho fem en condicions que no només no hem triat al començament, sinó que no triem al llarg de la vida: pot venir una crisi econòmica, una guerra civil, ens pot atropellar un cotxe.

Rebem però també donem.

És clar, la cosa és com fer d'allò que rebem un argument que vagi més enllà de nosaltres, d'aquesta petita vida privada en què la vida moltes vegades queda capturada. El desafiament és retornar allò que ens ha estat donat deixant un traç d'existència.

El psiquiatre Viktor Frankl <https://www.catorze.cat/noticia/5913/home/recerca/sentit> que va estar en camps de concentració, deia que "hem d'aprendre i hem d'ensenyar a les persones desesperades que el sentit de la vida de fet en cap cas no depèn d'allò que encara esperem de la vida, sinó més aviat, i de manera exclusiva, d'allò que la vida espera de nosaltres." Caldria exigir menys i aportar més?

Ens comportem com clients insatisfets de la vida. Arribem aquí com si entréssim a un gran centre comercial reclamant que no hem estat satisfets amb allò que ens ha passat. Aquesta és la ideologia del nostre temps. Hem de ser encara més exigents que un client insatisfet, en el sentit de voler viure una vida no de satisfacció, sinó de sentit. Ser més exigents, i al mateix temps, més humils. A vegades pensem que ser humils vol dir ser resignats, ser tous. Però l'exigència més gran de vida és també la més humil, la que parteix del fet que no som més que un traç de no sabem què.